

ویژگی‌های روان‌سنجی فرم کوتاه پرسشنامه خشم نواکو در شهر اصفهان

مختار ملک پور^{۱*}، ساره زنگنه^۲، سارا آقابابایی^۳

۱- استاد روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

mokhtarmalekpour@ymail.com

۲- کارشناس ارشد روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، اصفهان، ایران

sa_zangeneh2@yahoo.com

۳- دانشجوی دکتری روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

aghababaei.sara@yahoo.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی (پایایی و روایی) پرسشنامه خشم نواکو انجام شده است. در این پژوهش ۱۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه اصفهان به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و پرسشنامه خشم نواکو بر روی آن‌ها اجرا شد. داده‌ها تجزیه و تحلیل شد و روایی آزمونی با استفاده از سه روش همبستگی نمره‌های آزمون با آزمون پرخاشگری باس و پری، روش بررسی روایی محتوایی و روش تحلیل عاملی پرسشنامه بررسی شد. همچنین، پایایی آزمون با استفاده از دو روش آلفای کرونباخ و بازآزمایی به دست آمد. نتایج نشان داد که پایایی این آزمون با روش آلفا برابر با ۰/۸۶ و با روش بازآزمایی برابر با ۰/۷۳ و روایی آزمون (همبستگی با آزمون باس و پری) برابر با ۰/۷۸ است؛ ضمن اینکه روایی محتوایی مورد تأیید پنج متخصص روان‌شناس، مشاور و جامعه‌شناس قرار گرفت و با تحلیل عوامل نیز تأیید شد. پرسشنامه خشم نواکو از روایی و پایایی مطلوبی برخوردار است و برای سنجش خشم افراد سودمند است. همچنین، این پرسشنامه برای بررسی خشم، به ویژه در موارد کلینیکی قابلیت خوبی دارد.

واژه‌های کلیدی: خشم، روایی، پایایی، پرسشنامه خشم نواکو

مقدمه

هیجان خشم به طور گسترده‌ای به عنوان یک پدیده عمومی شناخته شده است (کانگر و همکاران^۱، ۲۰۰۳). خشم یکی از هیجان‌های طبیعی انسان و موضوعی مهم و در خور توجه است که جایگاه خاصی در مؤلفه‌های هیجانی دارد. نقش خشم در روابط اجتماعی، اهمیت توجه به آن را آشکار می‌سازد. هر چند که عصبانیت احساسی طبیعی است، کاربرد به جای آن و پرهیز از تبدیل آن به خشمی مهار گسیخته یا پرخاشگری^۲، موضوعی است که باید به آن توجه شود (نواکو^۳، ۲۰۰۲). خشم از هیجان‌های جهان شمول است که با پیامدهای مخربی همراه است و از دیر باز مورد توجه دانشمندان و متخصصان بوده است. همه انسان‌ها به نحوی خشم را تجربه کرده‌اند و می‌دانند که نمی‌توان از افراد و چیزهایی که آنها را خشمگین می‌کند، اجتناب نمود و یا آنها را تغییر داد (دلویکیو و الیری^۴، ۲۰۰۳). در متن تجدید نظر شده راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی^۵ (DSM-IV-TR) برای خشم طبقه مجزایی وجود ندارد، اما شماری از محققان اتفاق نظر دارند که اختلالات خشم در ویرایش بعدی این راهنما باید وارد گردد. هم‌اکنون، احساس خشم یا مشکلات در ارتباط با خشم، یک ویژگی در شماری از طبقه‌بندی‌های راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی، از قبیل اختلالات شخصیت، اختلالات اضطراب و افسردگی است (کانگر و

همکاران، ۲۰۰۳). گرچه خشم هیجانی طبیعی و گاه مفید است، اما خطرهایی نیز به همراه دارد. وقتی خشم خارج از کنترل و مخرب باشد، می‌تواند به مشکلاتی در کار، روابط بین فردی و کیفیت کلی زندگی منجر شود (انجمن روان پزشکی امریکا^۶، ۲۰۰۰).

در اواخر قرن بیستم، خشم به عنوان هیجانی مستقل، مورد ارزیابی‌های علمی قرار گرفت که پرفسور نواکو از دانشگاه کالیفرنیا سهم مهمی در این مطالعات داشت. او یک مدل از خشم، یک مقیاس خشم و یک دستورالعمل ایمن‌سازی در مقابل فشار روانی برای کنترل خشم ارائه نمود (روبینز^۷ و نواکو، ۲۰۰۰).

عمدتاً روش‌های متفاوتی برای سنجش خشم وجود دارد. از جمله پرسشنامه پرخاشگری باس و پری^۸ (AGQ) که آرنولد اچ باس و پری (۱۹۹۲) آن را ساخته است و روایی و پایایی آن را سامانی (۱۳۸۶) بررسی و الاهیاری (۱۳۷۶) برای دوره نوجوانی در ایران هنجاریابی کرده است. این پرسشنامه دارای ۳۰ سؤال است که ۱۴ سؤال آن «خشم»، ۸ سؤال «تهاجم» و ۸ سؤال دیگر عامل «کینه تیزی» را می‌سنجد. از دیگر پرسشنامه‌های سنجش خشم، مقیاس خشم چند بعدی است که سیگل^۹ (۱۹۸۶) آن را ساخته و بشارت و حبیب‌نژاد (۱۳۸۴) ترجمه کرده‌اند. این پرسشنامه حاوی ۳۸ سؤال است و به صورت خود گزارشی اجرا می‌شود و پنج بعد فراوانی، مدت، شدت، موقعیت‌های خشم‌انگیز، شیوه

^۱- Conger et al

^۲- Aggression

^۳- Novaco

^۴- Dlvochio & Oleary

^۵- Diagnostic and Statistical Manual of Mental disorders- Fourth edition- text revision

^۶- American Psychiatric Association

^۷- Robins

^۸- Buss & Perry Aggression Questionnaire

^۹- Sigel

سنجش مقوله‌های مختلف هستیم. یکی از ابزارهای جدید برای خشم، پرسشنامه خشم نواکو است. پژوهش حاضر به بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن می‌پردازد تا به عنوان یکی دیگر از مقیاس‌های سنجش خشم استفاده شود. این پرسشنامه به عنوان ابزاری معتبر و مفید برای ارزیابی خشم جمعیت‌های عادی و بیمار به شمار می‌رود. سؤال‌های این مقیاس، موقعیت‌هایی را شرح می‌دهد که به برانگیختگی خشم مربوط می‌شوند. مسأله اصلی پژوهش حاضر، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی (روایی و پایایی) فرم کوتاه پرسشنامه خشم نواکو در شهر اصفهان است. بدین منظور، سؤال‌های زیر بررسی شده است:

۱. روایی فرم کوتاه پرسشنامه خشم نواکو به چه میزانی است؟
۲. پایایی فرم کوتاه پرسشنامه خشم نواکو به چه میزانی است؟

روش

جامعه پژوهش و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه دانشجویان دانشگاه اصفهان در سال ۸۹-۱۳۸۸ بودند. از این جامعه تعداد ۱۰۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با مراجعه به آموزش دانشگاه انتخاب شدند، که ۴۹ نفر دختر و ۵۱ نفر پسر بودند. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بودند از دانشجویان دانشگاه اصفهان که هیچ‌گونه بیماری روانی نداشته و سالم باشند. محدوده سنی این افراد ۱۸-۲۲ ساله (با میانگین ۲۰ سال) بود. سپس ۴۰ نفر مجدداً در فاصله دو هفته در یکی از کلاس‌های

بیان و نگرش خصمانه را اندازه‌گیری می‌کند (بشارت و حبیب نژاد، ۱۳۸۴).

یکی دیگر از مهمترین پرسشنامه‌های سنجش خشم، پرسشنامه خشم نواکو است. نواکو خشم را حالت هیجانی ذهنی می‌داند که با برانگیختگی فیزیولوژیک و تضاد شناختی و افکار ستیزه‌جویانه همراه است. خشم یک هیجان بهنجار با جنبه‌های انطباقی متعدد است، که اگر دفعات، شدت و طول مدت آن از جنبه‌های انطباقی فراتر رود، در این صورت یک اختلال عملکردی است (نواکو، ۲۰۰۲).

از دیدگاه نواکو، زمانی که فرد برانگیخته می‌شود، چهار واکنش رفتاری عمده به شرح زیر به وقوع می‌پیوندد: مقابله فیزیکی، پرخاشگری انفعالی و کناره‌گیری اجتنابی، که پرسشنامه خشم نواکو، این واکنش‌ها به موقعیت را می‌سنجد (نواکو و جارویس^۱، ۲۰۰۲).

طبق نظر نواکو، وقایع خارجی، فرآیندهای شناختی درونی، واکنش‌های رفتاری و واکنش‌های فیزیولوژیک با یکدیگر تعامل دارند. پرسشنامه خشم نواکو فرد را در موقعیت‌های خارجی و درونی خاصی قرار می‌دهد تا میزان خشم و پرخاشگری فرد را بسنجد (نواکو، ۲۰۰۲).

همان‌طور که بیان شد، نواکو در زمینه خشم دارای نظریه‌ای است. پرسشنامه خشم نواکو از یک نظریه اقتباس شده است، از این جهت، این پرسشنامه بر سایر پرسشنامه‌ها برتری دارد. از سوی دیگر، به دلیل پیشرفت روز افزون دانش روان‌شناسی، نیازمند ابزارهای تازه، دقیق و عینی به منظور ارزیابی و

پایایی این آزمون به وسیله سامانی در سال (۱۳۸۶) محاسبه شده است.

یافته‌ها

برای بررسی پایایی از دو روش آلفای کرونباخ و بازآزمایی استفاده شد. در روش بازآزمایی، برای بررسی پایایی پژوهش به این شیوه، ۴۰ نفر مجدداً در فاصله دو هفته با پرسشنامه نواکو بررسی شدند و میزان آن برابر با ۰/۷۳ محاسبه شد. در روش آلفا نیز، پرسشنامه روی ۱۰۰ نفر اجرا شد و آلفای محاسبه شده برای نمره کل پرسشنامه ۰/۸۶ بود. برای بررسی روایی پرسشنامه از سه روش روایی محتوایی، روایی همزمان و تحلیل عاملی پرسشنامه استفاده شد. با توجه به اینکه پرسشنامه به وسیله نواکو و بر اساس نظرات خشم او طراحی شده است، پرسشنامه از روایی محتوایی برخوردار است، ولی به منظور صحت ترجمه و بررسی مجدد روایی محتوایی، پرسشنامه به وسیله پنج نفر متخصص روان‌شناس، مشاور و جامعه‌شناس بررسی شد و ضمن تأیید صحت ترجمه، روایی محتوایی آن مجدداً تأیید شد. برای بررسی روایی همزمان پرسشنامه، همزمان پرسشنامه پرخاشگری باس و پری به تعداد ۱۰۰ نفر داده شد و همبستگی نمره‌ها ۰/۷۸ محاسبه شد. برای تحلیل عاملی پرسشنامه، چون هدف تعیین ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه بود، از روش تحلیل عوامل اکتشافی با چرخش واریماکس استفاده شد. با استفاده از این روش سه عامل استخراج شد (جدول ۵).

جداول زیر نتایج مربوط به پایایی و روایی

پرسشنامه خشم نواکو را نشان می‌دهد.

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان برای بررسی پایایی ابزار با پرسشنامه نواکو بررسی شدند.

ابزارهای پژوهش

در این پژوهش از ابزارهای زیر استفاده شده است:

۱- پرسشنامه خشم نواکو: در شهر لوس‌آنجلس آمریکا در مرکز خدمات روان‌شناسی وسترن نمونه‌ای از پرسشنامه خشم وجود داشت، که نواکو در سال ۱۹۹۴ آن را گسترش داد و به پرسشنامه‌ای که هم‌اکنون موجود است، تبدیل کرد. پرسشنامه خشم نواکو عبارت است از ۲۵ آیت‌م که هر کدام موقعیت‌هایی را توصیف می‌کند. این موقعیت‌ها فرد را در حالت‌های مختلف خشم قرار می‌دهند. همچنین، این پرسشنامه به پنج بخش فرعی تقسیم می‌شود که اندازه تحریک فرد را نشان می‌دهد، و گزینه‌های آن به ترتیب از صفر تا چهار نمره‌گذاری می‌گردد. نمره هر آزمودنی بین صفر تا ۱۰۰ قرار می‌گیرد. این پرسشنامه در شهر لوس‌آنجلس در گروه‌های سنی مختلف از ۹ تا ۸۴ ساله بر روی ۱۵۴۶ نفر بدون در نظر گرفتن جنسیت اجرایی شده، پایایی^۱ آن برابر با ۰/۹۶ و روایی^۲ آن برابر با ۰/۸۶ محاسبه شده است (نواکو، ۱۹۹۸).

۲- پرسشنامه پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲):

این پرسشنامه (AGQ) دارای ۴۹ ماده چهار گزینه‌ای است که دامنه نمره‌های هر ماده از یک تا ۵ است. پرسشنامه (AGQ) به وسیله آرنولد اچ باس و مارک پری (۱۹۹۲) ساخته شده است. در ایران روایی و

^۱- Reliability

^۲- Validity

جدول (۱): نتایج تحلیل همبستگی سؤال‌های عامل ارزیابی دیگران با نمره کل آزمون

سؤال	همبستگی سؤال با نمره کل
۸	۰/۵۱
۹	۰/۵۸
۱۰	۰/۴۱
۱۱	۰/۴۶
۱۲	۰/۵۲
۱۳	۰/۵۲
۱۴	۰/۴۱
۱۵	۰/۵۰
۱۶	۰/۳۸
۲۳	۰/۳۹

جدول (۲): نتایج تحلیل همبستگی سؤال‌های عامل فشار بیرونی با نمره کل آزمون

سؤال	همبستگی سؤال با نمره کل
۲	۰/۲۵
۳	۰/۳۵
۵	۰/۵۲
۶	۰/۲۳
۱۸	۰/۴۶
۱۹	۰/۵۱
۲۰	۰/۴۴
۲۱	۰/۴۰

جدول (۳): نتایج تحلیل همبستگی سؤال‌های عامل ناکامی با نمره کل آزمون

سؤال	همبستگی سؤال با نمره کل
۱	۰/۲۵
۴	۰/۳۷
۷	۰/۵۰
۱۷	۰/۴۰
۲۲	۰/۴۸
۲۴	۰/۴۷
۲۵	۰/۴۲

نتایج تحلیل همبستگی سؤال‌های هر عامل با نمره کل آزمون در جداول ۱، ۲ و ۳ آمده است. همان طور که نتایج این جداول نشان می‌دهد، همبستگی هیچ یک از سؤال‌ها با نمره کل منفی نیست.

جدول (۴) ضرایب آلفای کرونباخ برای هر عامل

عامل	تعداد سؤال‌ها	آلفای کرونباخ
۱	۱۰	۰/۸۷
۲	۸	۰/۸۶
۳	۷	۰/۸۷

جدول ۴ نتایج تحلیل آلفای کرونباخ هر یک از عامل‌ها را نشان می‌دهد.

جدول (۵): بارهای عاملی سؤال‌ها پرسشنامه نواکو پس از چرخش

شماره سؤال	عامل ۱ (ارزیابی دیگران)	شماره سؤال	عامل ۲ (فشار بیرونی)	شماره سؤال	عامل ۳ (ناکامی)
۸	۰/۴۳	۲	۰/۴۲	۱	۰/۳۳
۹	۰/۴۴	۳	۰/۶۲	۴	۰/۶۹
۱۰	۰/۵۹	۵	۰/۴۸	۷	۰/۴۵
۱۱	۰/۵۰	۶	۰/۶۶	۱۷	۰/۴۵
۱۲	۰/۷۰	۱۸	۰/۴۳	۲۲	۰/۵۸
۱۳	۰/۶۸	۱۹	۰/۷۹	۲۴	۰/۷۶
۱۴	۰/۵۱	۲۰	۰/۵۳	۲۵	۰/۴۸
۱۵	۰/۵۳	۲۱	۰/۵۱	-	-
۱۶	۰/۵۲	-	-	-	-
۲۳	۰/۴۹	-	-	-	-

در جدول ۵ نتایج تحلیل عوامل پرسشنامه آمده است. همان طور که نتایج جدول نشان می‌دهد، سؤال ۱۹ بیشترین بار عاملی (۰/۷۹) را بر عامل دوم دارد و سؤال ۱ کمترین بار عاملی (۰/۳۳) را بر عامل سوم دارد.

جدول (۶) مقادیر ویژه مربوط به سه عامل

عامل‌ها	کل	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	۶/۳۱	۲۵/۲۴	۲۵/۲۴
۲	۱/۸۹	۷/۵۹	۳۲/۸۳
۳	۱/۶۴	۶/۵۹	۳۹/۴۳

پژوهش را با مطالعات دیگر مقایسه کرد، در حالی که در پژوهش حاضر تحلیل عاملی صورت گرفت و سه عامل یاد شده به دست آمد.

از طرف دیگر، همسانی و مشابهت نتایج حاصل از مطالعات انجام‌یافته در کشورهای مختلف، نشان‌دهنده شباهت شیوه‌های تجربه هیجان‌های بخصوص در میان افراد جوامع مختلف است. لذا نظریه بیان شده ناکو و ابزار ساخته شده از آن را می‌توان جهانی دانست.

همان‌گونه که قبلاً نیز ذکر شد، خشم، هیجانی جهان شمول است که می‌تواند در میان جمعیت‌ها و افراد متفاوت از جمله دانشجویان مشاهده شود. به دلیل این که در پژوهش حاضر پرسشنامه ناکو در میان دانشجویان اجرا شد و پایایی و روایی مناسبی به دست آمد، لذا می‌توان از این ابزار برای سنجش خشم در جمعیت دانشجویان و احتمالاً سایر افراد استفاده کرد. البته، از آنجایی که مطالعات اعتبار و روایی پرسشنامه خشم ناکو در کشورهای خارجی، بیشتر در جمعیت‌های دانشجویی و با سطح تحصیلات بالا انجام گرفته است، لذا مطالعات آتی در جمعیت‌های کم سواد و جمعیت‌های غیر شهری و روستایی می‌تواند به غنی‌تر شدن ادبیات این حوزه پژوهشی کمک کند.

ضمناً از جمله محدودیت‌های این پژوهش این بود که تنها جمعیت دانشجویان را در برمی‌گرفت، لذا توصیه می‌شود در تحقیقات بعدی برای استفاده همه جانبه از این پرسشنامه، سایر اقشار جامعه نیز مدنظر قرار گیرند.

جدول ۶ نیز، مقادیر ویژه مربوط به سه عامل را نشان می‌دهد. اطلاعات این جدول نشان می‌دهد که سه عامل روی هم ۳۹/۴ درصد خشم را پیش‌بینی می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی پایایی و روایی پرسش‌نامه خشم ناکو انجام شده است. نتایج نشان داد پرسشنامه خشم ناکو روایی و پایایی مطلوبی دارد. پایایی این آزمون با روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۶ و با روش بازآزمایی برابر با ۰/۷۳ به دست آمد. روایی آزمون (همبستگی با آزمون باس و پری) نیز برابر با ۰/۷۸ بوده هم‌چنین، روایی محتوایی مورد تأیید پنج نفر متخصص روان‌شناس، مشاور و جامعه‌شناس قرار گرفت و با تحلیل عوامل نیز تأیید شد.

اگر چه ابزارهای دیگری برای سنجش خشم وجود دارد، ولی از آنجا که پرسشنامه خشم ناکو از یک دیدگاه بسیار مهم و مطرحی در زمینه خشم اقتباس شده است، می‌تواند پرسشنامه معتبر و قابل استفاده‌ای باشد. سؤال‌های پرسشنامه نشان می‌دهد که همگی ارزشی تقریباً یکسان در پایایی دارند، زیرا با حذف هر سؤال، آلفا تغییرات یکسانی دارد. هم‌چنین، در این پژوهش نتایج تحلیل عاملی نشان داد، پرسشنامه خشم ناکو یک پرسشنامه چند بعدی است که سه عامل ارزیابی دیگران، فشار بیرونی و ناکامی را می‌سنجد و می‌تواند ابزار مناسبی برای سنجش خشم باشد. شایان ذکر است که پرسشنامه خشم ناکو به وسیله مؤلف پرسشنامه تحلیل عاملی نشده است، بنابراین، نمی‌توان عوامل به دست آمده در این

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed- text revision)*. Washington, DC: America Psychiatric Association.
- Conger, J. C., Conger, A. J., Edmondson, C., Tescher, B., & Smolin, J. (2003). The Relationship of Anger and Social Skills to Psychological Symptoms. *Assessment, 10*, (3), 248-258.
- Delvochio, B., & Olearly, D. (2003). Effectiveness of anger. *Journal of Clinical Psychology, 24*, 15-34.
- Novaco, R.W. (2002). *Handbook of offender assessment and treatment*. London: Wiley.
- Novaco, R.W.(1998). *Anger and Trauma: conceptualization, Assessment and Treatment*. New York: Springer-Verlag.
- Novaco, R.W., & Jarvis, k.L. (2002). *Handbook of brief cognitive behavior therapy*. New York: Springer.
- Robins, S., & Novaco, R.W.(2000). Anger control as a health promotional mechanism. In D. I. Mostofsky & D. H. Barlow (Eds). *The management of stress and Anxiety in medical Disorders*. (PP. 361-377). Needham. Heights, MA. Allyn & Bacon.

منابع

- اللهیاری، عباسعلی. (۱۳۷۶). تعیین پرخاشگری نوجوانان بر حسب مؤلفه‌های شخصیت و تاثیر شیوه درمانگری تنیدگی زدایی بر پرخاشگری، *مجله روان‌شناسی، سال دوم، ش ۴، ۱-۱۲*.
- بشارت، محمد علی. حبیب نژاد، محمد. (۱۳۸۴). ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس خشم چند بعدی، *مجله روان‌شناسی معاصر، سال سوم، ش ۲، ۱۴-۲۲*.
- سامانی، سیامک. (۱۳۸۶). بررسی پایایی و روایی پرسشنامه پرخاشگری باس و پری، *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی، سال سیزدهم، ش ۴، ۳۵۹-۳۶۵*.